

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 327.5

DOI: 10.33663/1563-3349-2019-85-264

I. О. КРЕСІНА

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ*

Проаналізовано політико-правові наслідки євроатлантичного курсу для України, що виходять за межі оборонного сектора і передбачають проєвропейський вектор розвитку, дотримання принципу верховенства права, впровадження демократичного цивільного контролю над збройними силами та посилення ролі громадянського суспільства, боротьбу з корупцією та покращення державного управління.

Ключові слова: демократія, цивільний контроль, верховенство права, корупція, належне урядування.

Kresina Iryna. Political and legal aspects of Ukraine's Euro-Atlantic integration

The political and legal implications of the Euro-Atlantic course of Ukraine go beyond the defense sector and envisage a pro-European vector of development, adherence to the rule of law, implementation of democratic civilian control over the armed forces and strengthening the role of civil society, anti-corruption activity and improvement of public administration.

Key words: democracy, civilian control, rule of law, corruption, good governance.

Цього року Організація Північно-Атлантичного відзначає два ювілеї: 70 років створення та 20 років від першого розши-

© КРЕСІНА Ірина Олексіївна – доктор політичних наук, завідувач відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корещького НАН України; ORCID 0000-0003-0771-9707; e-mail i.kresina@icloud.com

* Стаття виконана в рамках виконання програми з підготовки Національної доповіді «Євроатлантичний вектор України»

рення на схід, у результаті чого членами стали колишні країни ідеологічного суперника – Варшавського договору, а саме Польща, Угорщина та Чехія. Останнє є яскравим свідченням того, що НАТО уже вийшло рамки лише оборонного союзу, ставши своєрідним дороговказом на шляху становлення молодих демократій, ставлячи перед країнами, що прагнуть вступити до Альянсу, вимоги не лише щодо стандартів у військовій, оборонній, а й політико-правовій сферах.

Понад те, починаючи з 1949 року організація керується принципом неподільності безпеки, спільними демократичними цінностями, відображеними у Вашингтонському Договорі. Це дає можливість НАТО не тільки успішно виконувати свою головну функцію територіальної оборони, а й ефективно та адекватно реагувати на нові загрози ХХІ ст. До цінностей організації належать демократичне правління та захист прав людини; залучення на державну службу (яке має розглядатись як привілей) лише найбільш гідних, чесних та високопрофесійних спеціалістів; запровадження більш ефективного, відповідального, прозорого управління на всіх рівнях державної влади; а також досягнення вагомих результатів у боротьбі з корупцією, забезпеченні правосуддя і справедливості та впровадженні принципів верховенства права. Після затвердження на Стамбульському саміті НАТО в 2004 році Плану дій з розбудови оборонних інститутів держав-партнерів (Partnership Action Plan in Defence Institution Building) були створені необхідні базові умови для підвищення стандартів ефективного та відповідального управління оборонними ресурсами. Розробка програми практичних заходів щодо боротьби з корупцією, посилення державного управління та зміцнення цілісності й виховання доброчесності в оборонному секторі дедалі частіше розглядаються як одна з головних передумов успіху діяльності держав-партнерів у розбудові ефективних та прозорих оборонних інститутів.

Прагнення НАТО до впровадження реформ, спрямованих на боротьбу з корупцією та підвищення ефективності державного управління, було зафіксоване у заключній заяві саміту НАТО у Страсбурзі/Кельні в 2009 році. У заключній заяві (п. 36) глави держав та урядів закликали Раду євроатлантичного партнерства забезпечити «подальший розвиток проекту з «Зміцнення ціліс-

ності та виховання доброчесності», який сприяє підвищенню стандартів прозорості, звітності й відповідальності в оборонному секторі. У заключній декларації Бухарестського саміту 2008 року відзначається, що глави держав та урядів визнають у якості першочергового завдання реалізацію «низки нових практичних ініціатив, спрямованих, у тому числі, на зміцнення цілісності та виховання доброчесності в оборонних організаціях...» (п. 23).

Логічним кроком стало створення Трастового фонду проекту «Зміцнення цілісності та виховання доброчесності» 1 липня 2008 року з метою зміцнення цілісності, виховання доброчесності та зниження корупційного ризику в організаціях оборонного сектора. Він фінансується за рахунок добровільних внесків, а спільне керівництво фондом здійснюють Польща, Швейцарія і Великобританія. Це перший у світі проект з утворення трастового фонду, метою якого є надання практичної підтримки діяльності з розбудови оборонних організацій. Пілотний етап проекту (Phase 1) побудований на трьох основах: це комплекс виховних, просвітницьких і тренувальних заходів із зміцнення цілісності та виховання доброчесності в оборонних організаціях; процес оцінки власних параметрів цілісності та доброчесності (Integrity Self-Assessment Process); підготовка збірника позитивного досвіду з виховання доброчесності та зниження корупції в оборонному секторі. На наступному етапі (Phase 2), який буде реалізовуватися за безпосередньої підтримки та участі Трастового фонду, планується розглянути найбільш ефективні шляхи поширення і поглиблення такої співпраці. Загалом більше половини програм партнерства НАТО стосуються саме виховання, освіти та підготовки, зокрема з питань оперативних спроможностей та ефективності державного управління. Ініційований НАТО проект «Зміцнення цілісності та виховання доброчесності» може стати вагомим внеском у справу підвищення інформованості суспільства з питань застосування раціонального, морального та прозорого фінансового менеджменту в оборонному секторі.

Перші контакти України з НАТО почалися восени 1991 року. В 1992 році відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО М. Вернера до Києва, на запрошення якого Україна почала брати участь у Раді євроатлантичного партнерства (РЄАП) з

10 березня 1992 року. В лютому 1994 року Україна стала першою серед країн колишнього СРСР, яка приєдналася до програми «Партнерство заради миру», котра була створена у відповідь на бажання країн-партнерів формалізувати свої відносини з НАТО. Її мета – дати партнерам можливість розвивати індивідуальні й зрозумілі відносини з НАТО у власному темпі й у тих сферах, які вони самі обрали. 31 травня 1997 року був підписаний Базовий договір між Україною та Російською Федерацією, який заклав основи для розвитку та нормалізації політичних взаємин, оскільки Росія гарантувала територіальну цілісність та непорушність російсько-українського кордону. Водночас його ст. 6 можна було інтерпретувати як перешкоду для майбутнього членства України в НАТО: жодна із сторін не може підписувати угоди, спрямовані проти іншої сторони.

Нову сторінку у відносинах України і НАТО відкрило підписання Хартії про особливе партнерство між НАТО та Україною у липні 1997 року на саміті глав держав та урядів НАТО в Мадриді. При цьому «Основоположний Акт про взаємовідносини, співробітництво і безпеку між НАТО і Російською Федерацією» передбачає набагато дівіші механізми співробітництва Москви з НАТО, ніж Хартія про особливе партнерство між НАТО і Україною – з Києвом. Так, згідно з першим документом передбачено створення Спільної постійної ради НАТО-Росія, в той час як Україні пропонувалися лише консультації.

Під час засідання Комісії НАТО-Україна на найвищому рівні в ході саміту у Вашингтоні 24 квітня 1999 року члени НАТО засвідчили в черговий раз підтримку «суверенітету та незалежності, територіальної цілісності, демократичного розвитку, економічного процвітання та непорушності кордонів». У свою чергу, тодішній президент Л. Кучма ще раз заявив про рішучість України продовжувати просування шляхом демократичних політичних, економічних та військових реформ, а також прагнути інтеграції в європейські й трансатлантичні структури. З 2003 року норма про майбутній вступ була закріплена у Законі України «Про основи національної безпеки України»¹: основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України є забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки,

набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу (ст. 8). Однак вже влітку 2004 року була прийнята Воєнна доктрина², у п. 18 якої зазначалося, що «Україна дотримується політики позаблоковості, розцінює її як важливий фактор зниження напруженості воєнно-політичної обстановки в регіоні».

Обрання Президентом В. Ющенка в 2005 році розвернуло зовнішньополітичний вектор країни у західному напрямі. Проте у 2008 році під час саміту НАТО в Бухаресті Україні фактично відмовили в наданні Плану дій щодо членства через брак суспільної підтримки курсу на євроатлантичну інтеграцію. В 2010 році Президент В. Янукович проголосив позаблоковий статус України, але всупереч цій заяві Україна продовжувала перебувати з Альянсом в інтенсивному діалозі, ставши єдиною країною в історії організації, яка не прагнула стати членом, але зберігала такий формат партнерства.

У 2014 році почала активно обговорюватися тема вступу до НАТО, а деякі партії навіть пропонували провести відповідний референдум одночасно з виборами до Верховної Ради України 26 жовтня. Однак усе завершилося законодавчим закріпленням відмови від позаблокового статусу в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики».

Після Революції Гідності рівень взаємодії НАТО з Україною як на політичному рівні, так і у сфері практичної співпраці є надзвичайно високим. При цьому союзники дають високу оцінку внеску України в місіях та операціях під керівництвом НАТО, в тому числі в Косові і Афганістані. Україна є першою країною-партнером, що взяла участь у Силах реагування НАТО (NRF). Окрім цього, Україна є єдиною державою-нечленом НАТО, яка бере участь у всіх міжнародних місіях з підтримки миру під егідою Альянсу: починаючи з 1992 року в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під егідою НАТО та дев'яти 9 міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, чотири з них – під егідою Альянсу. Станом на кінець 2018 року

Україна надала 14 загонів у місії НАТО, в той час як Австрія – 18, а Греція – 10³.

При цьому рівень підтримки членства в НАТО у суспільстві зріс, що демонструють соціологічні опитування (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень підтримки українцями членства в НАТО у випадку проведення референдуму

Дата	Джерело	За, %	Проти, %
Червень 2019	Центр «Соціс» та Комітет виборців України	51,1	29,4
Червень 2019	Соцгрупа «Рейтинг»	53	31
Лютий 2019	Центр «Соціс»	44,3	32,3
Грудень 2018	Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, Центр Разумкова	69,6	26
Вересень 2018	Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, КМІС	67,2	
Вересень 2018	Інститут Горшеніна	50	31,6
Червень 2003	Центр Разумкова	23	39,9
Червень 2002	Центр Разумкова	32	32,2

Також упродовж останніх п'яти років спостерігається певний консенсус серед основних політичних сил щодо прозахідного вектора зовнішньої політики, що передбачає отримання членства як у НАТО, так і в Євросоюзі. Так, у липні 2017 року Президент П. Порошенко заявив про необхідність почати дискусію про підписання Плану дій для членства в НАТО (ПДЧ, Membership Action Plan)⁴. Це програма НАТО з надання консультацій, допомоги та практичної підтримки, що враховує індивідуальні потреби держав, які задекларували прагнення вступити до Альянсу.

Як засвідчив аналіз виборчих програм та анкетування виборчих штабів партій, що мали найбільше шансів на обрання до Верховної Ради України на позачергових виборах у липні 2019 року, в новому парламенті усі продемократично налаштовані сили – Батьківщина, Голос, Європейська Солідарність та Слуга народу – обіцяють вести Україну до вступу в ЄС та НАТО і мають за пріоритет отримання Плану дій щодо член-

ства (ПДЧ) в Альянсі, без жодних «якщо» та «але»⁵. Президент України – В. Зеленський у ході виборчої кампанії також обіцяв продовжувати рух у напрямі членства в НАТО після проведення відповідного референдуму.

В свою чергу, керівництво Альянсу неодноразово заявляло про свою тверду підтримку суверенітету і територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, невизнання незаконної і нелегітимної анексії Криму. НАТО засудило тривале і широкомасштабне нарощування військової потужності Росії в Криму, висловило стурбованість зусиллями і заявленими планами Росії щодо нарощування військової потужності в Чорноморському регіоні. У заяві Північноатлантичної ради про ситуацію щодо Криму від 18 березня 2019 року також засуджено невинуватене застосування Росією військової сили проти українських кораблів і військово-морського персоналу біля Азовського моря і Керченської протоки в листопаді 2018 року, що є частиною комплексу агресивних дій Росії у регіоні⁶. У звіті Генерального секретаря НАТО за 2018 р. підтверджено перспективу членства України в Альянсі. «У світлі знову заявлених Україною прагнень стати членом НАТО союзники також підтримують свої рішення, ухвалені на Бухарестському й наступних самітах»⁷, – відзначено у розділі «Відкриті двері НАТО», що містить ухвалені на брюссельському саміті рішення Альянсу. В розділі звіту «Допомога Україні» підкреслено, що на тлі незаконної анексії Криму Росією НАТО активізувало політичну та практичну підтримку України⁸.

Отже, одним із найбільш вагомих політичних наслідків проголошення курсу на євроатлантичну інтеграцію стали відмова від політики багатовекторності, що домінувала у перші роки незалежності, та відмова від позаблокового статусу, який виходив на перші позиції порядку денного у періоди зближення з Росією та загострення відносин із західними партнерами. Очевидно, що досягнення кінцевої мети – отримання членства в НАТО до певної міри полегшить вступ до Євросоюзу, оскільки для більшості його нових членів першим кроком став вступ до Альянсу, а вже пізніше – інтеграція з європейськими структурами.

Незважаючи на завершення «холодної» війни, взаємна безпека та оборона, колективний захист членів від потенційних загроз

залишаються основними завданнями Альянсу і є найбільшим стимулом для України в отриманні членства в цій організації, особливо з огляду на акти агресії з боку Російської Федерації. Однак діяльність НАТО цим не обмежується, зумовлюючи глибокі демократичні перетворення у країнах, що прагнуть приєднатися до організації. Так, від країн-претендентів також очікується, що вони демонструватимуть відданість принципам верховенства закону та прав людини; встановлять належний демократичний та цивільний контроль над своїми збройними силами; сприяти розвитку мирних та дружніх міжнародних відносин шляхом зміцнення своїх інститутів та завдяки сприянню зміцненню стабільності й добробуту; демонструватимуть відданість справі зміцнення стабільності та благополуччя через дотримання принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля; максимально наблизять своє законодавство до євроатлантичних стандартів і принципів.

У 2016 році у Варшаві глави держав та урядів Комісії Україна – НАТО схвалили Комплексний пакет допомоги НАТО для України (КПД)⁹, метою якого є підтримка Києва у питаннях покращення спроможності забезпечувати власну безпеку, а також реалізації широкомасштабних реформ з метою досягнення стандартів НАТО. Цей пакет містить понад 40 цільових заходів підтримки України у ключових сферах, які підкріплюються спільною роботою на стратегічному рівні та посилять оборонну здатність країни.

Серед індивідуальних заходів підтримки є такі:

– потенціал та інституційне будівництво. Заходи, передбачені Комплексним пакетом, спрямовані на посилення демократичного контролю, включаючи посилення ролі парламенту та громадянського суспільства, сприяння реформуванню інститутів безпеки та оборони, удосконалення системи професійної військової освіти в Україні та посилення доброчесності та належного управління в оборонному та суміжних секторах України. Ці цілі будуть досягнуті за допомогою програм під керівництвом представників НАТО в Україні, Процесу планування і аналізу, Програми підвищення оборонної освіти, Програми розбудови доброчесності та Програми професійного розвитку. Трастовий фонд щодо перекваліфікації звільнених військових (Military

Career Transition Trust Fund), очолюваний Норвегією з бюджетом в 450 тис. євро на три роки, сприятиме розвитку ефективної системи управління кадрами у ЗСУ. Ця діяльність як частина військового співробітництва буде зосереджена на розвитку функціональної сумісності, освіті та навчанні;

– створення ефективної системи оперативного (бойового) управління, комунікації та комп'ютеризація. Діяльність, спрямована на підвищення сумісності військ України із НАТО для участі у спільних навчаннях та операціях, реалізується за допомогою Трастового фонду С4, очолюваного Канадою, Німеччиною та Великобританією. Завдяки Регіональній програмі безпеки повітряного простору (Regional Airspace Security Programme) буде покращено спроможність України забезпечувати безпеку польотів;

– логістика і стандартизація. Створення узгодженої, скоординованої та ефективної інтегрованої системи логістичної підтримки є ключовою складовою реформ ЗСУ. Проекти, у тому числі щодо впровадження системи кодифікації (NATO Codification System), у цій сфері фінансуються Трастовим фондом логістики і стандартизації, який очолюють Чехія, Нідерланди і Польща (обсяг фінансування – 4,1 млн євро на три роки);

– оборонно-технічне співробітництво. Діяльність передбачає покращення сумісності матеріально-технічного забезпечення між Україною та НАТО за допомоги з боку Трастового фонду з логістики та стандартизації. Крім того, спільна робоча група з військово-технічного співробітництва надаватиме консультації щодо трансформації воєнно-промислового комплексу України;

– кібербезпека. Оскільки в 2016 році Україна затвердила нову стратегію кібербезпеки¹⁰, то НАТО надаватиме підтримку в її реалізації та сприятиме розвитку спроможності України протидіяти кібернетичним загрозам. Трастовий фонд кібербезпеки (Cyber Defence Trust Fund) з бюджетом в 560 тис. євро під керівництвом Румунії займатиметься відповідним оснащенням та навчанням;

– енергетична безпека передбачає захист критично важливої інфраструктури через обмін найкращими практиками, навчанням. Зокрема, Центр передового досвіду з енергетичної безпеки у Вільнюсі (Литва) є провідним у реалізації відповідних проектів;

– медична реабілітація – створення ефективної системи медичної підтримки через Трастовий фонд з медичної реабілітації (2,25 млн євро на два роки під керівництвом Болгарії) допоможе Україні підвищити стандарти у наданні медичної реабілітації пораненим військовослужбовцям.

– знешкодження вибухових пристроїв, утилізація і розмінування вибухонебезпечних об'єктів;

– протидія гібридній війні – створення спільної платформи для засвоєння уроків, отриманих у ході гібридної війни в Україні;

– планування цивільної оборони. НАТО допоможе Державній службі України з надзвичайних ситуацій сприяти посиленню спроможності у захисті цивільного населення із залученням Євроатлантичного центру реагування на стихійні лиха (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre);

– реформа служб безпеки з особливим акцентом на посилення демократичного цивільного контролю.

У 2018 році на виконання міжнародних зобов'язань щодо встановлення демократичного цивільного контролю над силовими структурами, закріплених у таких документах, як «Партнерство заради миру: Рамковий документ», Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО, а також Кодекс поведінки стосовно воєнно-політичних аспектів безпеки, затверджений на Будапештському саміті ОБСЄ у 1994 році, Україна переглянула законодавство у цій сфері, прийнявши Закон України «Про національну безпеку», складовими якого стали положення Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (2003). Завдяки такому інструменту ЗСУ перетворюються на відкритий і прозорий для суспільства інститут, підпорядкований демократично обраній владі та доступний для нагляду з точки зору доступу до інформації з боку ЗМІ та громадських організацій. Окремою складовою демократичного цивільного контролю є контроль за забезпеченням прав військовослужбовців, прав людини і громадянина в умовах проходження військової служби. Світовий досвід свідчить, що найчастіше це реалізується шляхом створення інституту Уповноваженого з прав військовослужбовців (омбудсмена).

Цілий третій розділ у Законі України «Про національну безпеку»¹¹ присвячено демократичному цивільному контролю, що здійснюється за принципами верховенства права, законності, підзвітності, прозорості, ефективності та результативності. Його предметом є: 1) дотримання вимог Конституції і законів України у діяльності органів Сектора безпеки і оборони, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина; 2) зміст і стан реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки і оборони; 3) стан правопорядку в органах Сектора безпеки і оборони, їх укомплектованість, оснащеність сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою, забезпеченість необхідними запасами матеріальних засобів та готовність до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період; 4) ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектору безпеки і оборони.

Саму систему демократичного цивільного контролю становить контроль, що здійснюється:

– Президентом України безпосередньо і через РНБО та інші консультативні, дорадчі та допоміжні органи і служби;

– Верховною Радою України, яка здійснює парламентський контроль та приймає закони України, що визначають і регулюють діяльність органів Сектора безпеки і оборони та їхні повноваження, а також затверджує відповідні бюджетні асигнування та приймає рішення щодо звіту про їх використання. Також вона створює парламентські комітети, до повноважень яких належить, зокрема, забезпечення контролю за діяльністю органів Сектора безпеки і оборони; тимчасові спеціальні комісії, а для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, – тимчасові слідчі комісії. До повноважень Верховної Ради України належить і проведення парламентських слухань з питань національної безпеки і оборони, що становлять суспільний інтерес і потребують законодавчого врегулювання;

– Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю. Так, уряд здійснює контроль за дотриманням законодавства та реалізацією державної політики у сферах національної безпеки і

оборони, звітує з цих питань перед Президентом і парламентом. У свою чергу, центральні органи виконавчої влади, що мають у підпорядкуванні утворені відповідно до законів України військові формування, розвідувальні та правоохоронні органи: 1) забезпечують цивільний контроль у межах своїх повноважень; 2) створюють необхідні умови для здійснення іншими суб'єктами цивільного контролю передбачених законами повноважень; 3) забезпечують об'єктивне і своєчасне інформування Президента, парламенту, уряду, РНБО про стан справ у підпорядкованих органах Сектора безпеки і оборони; 4) інформують із цих питань громадськість. На нижчому рівні державного управління місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування: 1) заслуховують, за потреби, доповіді посадових осіб правоохоронних органів, що знаходяться на відповідній території, про виконання вимог законодавства щодо забезпечення громадської безпеки та правопорядку; 2) контролюють стан допризовної підготовки і відбору громадян на військову службу, правового і соціального захисту громадян, які мають бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнених у запас чи відставку, учасників бойових дій та членів їх сімей; 3) взаємодіють з органами військового управління під час планування та проведення потенційно небезпечних заходів за участю особового складу ЗСУ для запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій, а також ліквідації їх наслідків; 4) інформують громадськість про свою діяльність у виконанні завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони. При цьому для здійснення цивільного контролю органи місцевого самоврядування можуть утворювати депутатські комісії, а в місцевих органах виконавчої влади – відповідні підрозділи.

– Радою національної безпеки і оборони України;

– громадянами, які є членами громадських організацій, або через депутатів місцевих рад, особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів. Громадські об'єднання можуть: 1) отримувати в установленому порядку від державних органів, зокрема від керівників складових Сектора безпеки і оборони, інформацію з питань діяльності складових Сектора безпеки і оборони, крім інформації з обмеженим доступом; 2) здійснювати досліджен-

ня з питань національної безпеки і оборони, представляти їх результати; 3) проводити громадську експертизу проектів законів, рішень, програм, представляти свої висновки і пропозиції для розгляду відповідним державним органам; 4) брати участь у громадських дискусіях та відкритих парламентських слуханнях з питань діяльності й розвитку Сектора безпеки і оборони, питань правового і соціального захисту військовослужбовців та працівників розвідувальних та правоохоронних органів, зокрема звільнених у запас чи відставку, учасників бойових дій та членів їх сімей.

Крім того, для систематичного інформування суспільства про діяльність Сектора безпеки і оборони України, забезпечення обґрунтованості рішень державних органів з питань національної безпеки і оборони, про стан виконання заходів розвитку Сектора безпеки і оборони періодично, але не рідше ніж раз на три роки, органами Сектора безпеки і оборони видаються «Білі книги» або інші аналітичні документи (огляди, національні доповіді тощо).

Окремо слід виділити судовий контроль, суть якого полягає у тому, що рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, посадових і службових осіб можуть бути оскаржені в суді.

Демократичний цивільний контроль також може здійснюватися і спеціально уповноваженою особою — військовим омбудсменом. Класичним прикладом омбудсмена з питань оборони є Парламентський Омбудсмен у збройних силах Норвегії, який функціонує з 1952 року — перший у світі військовий омбудсмен. Сам омбудсмен та Комітет омбудсмена є підрозділами парламенту і становлять частину його наглядових та контрольних повноважень. До обов'язків омбудсмена входить охорона прав усіх представників, навіть колишніх, Збройних Сил. Будь-яка особа, яка відчуває, що до нього чи до неї було неправильне, несправедливе або неадекватне ставлення, може звернутися із відповідною заявою до омбудсмена для захисту своїх прав. Омбудсмен у межах своєї компетенції також діє як радник парламенту й Міністерства оборони, а його Комітет, виконуючи функцію незалежного військового контрольного механізму, інспектує військові частини як усередині країни, так і за кордоном. За її підсумками омбудсмен надсилає міністру оборони

та головнокомандувачу Збройних Сил доповідь з відповідними рекомендаціями.

Омбудсмен може звернутися або вжити заходів з власної ініціативи щодо будь-якого питання, яке потрапляє в поле його зору. Він наділений повноваженнями розглядати будь-які випадки за участю представників влади, має доступ до усіх документів та інформації й може заслуховувати свідків або експертів. Омбудсмен є позапартійним і незалежним від міністра оборони, Міністерства оборони та військових керівників. Зазвичай він призначається рішенням законодавчого органу влади, що забезпечує надійний правовий запобіжник для їх незалежності та конфіденційності отриманої інформації. До його повноважень входить право розслідувати, чи виконує уряд, разом з Міністерством оборони, свої функції відповідно до законодавства та чи не порушує суспільні норми моралі. Омбудсмен може рекомендувати або звернутися з пропозиціями до інших органів державної влади з метою проведення змін або започаткування певних дій (включаючи дії правового характеру) з метою ліквідації несправедливих або невідповідних дій організації. Він оприлюднює результати своєї діяльності, а також консолідує тиск із боку неурядових організацій і ЗМІ для вжиття адміністративних або правових заходів щодо виправлення ситуації.

Євроатлантична інтеграція у політико-правовому вимірі передбачає чітке визначення зовнішньополітичних пріоритетів, впровадження демократичних стандартів не лише в оборонну сферу (насамперед у вигляді демократичного цивільного контролю), а й у діяльність органів публічної влади загалом, та адаптацію законодавства до стандартів євроатлантичних структур. Усі ці чинники разом із необхідністю протистояти збройній агресії Російської Федерації сприяють консолідації громадянського суспільства України навколо ідеї вступу до НАТО та покращенню його взаємодії з державними структурами.

1. Про основи національної безпеки України: Закон України № 964-IV від 19.06.2003. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20030619>. 2. Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України № 648/2004 від 15 червня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>. 3. The Secretary General's Annual Report 2018. P. 118. URL: https://www.nato.int/nato_static_f12014/assets/pdf/pdf_

publications/20190314_sgar18-en.pdf. 4. Україна ініціювала дискусію про План дій для членства в НАТО, 10 липня 2017. URL: https://ukr.lb.ua/news/2017/07/10/371033_ukraina_initsiyuvala_diskusiyu_pro_plan.html. 5. Сидоренко С. Від «Слуги» до «Голосу»: що хочуть змінити для ЄС та НАТО майбутні парламентські партії. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/07/5/7098124/>. 6. Вінніков А. Рік трьох ювілеїв України та НАТО: від чого залежить партнерство Києва та Альянсу. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/04/11/7095072/>. 7. The Secretary General's Annual Report 2018. P. 76. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20190314_sgar18-en.pdf. 8. The Secretary General's Annual Report 2018. P. 81-82. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20190314_sgar18-en.pdf. 9. Comprehensive Assistance Package for Ukraine – NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf. 10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України 15 березня 2016 року № 96/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#n2>. 11. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

References

1. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy № 964-IV vid 19.06.2003. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20030619>. 2. Pro Voiennu doktrynu Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 648/2004 vid 15 chervnia 2004 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>. 3. The Secretary General's Annual Report 2018. P. 118. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20190314_sgar18-en.pdf. 4. Ukraina initsiyuvala diskusiyu pro Plan dii dlia chlenstva v NATO, 10 lypnia 2017. URL: https://ukr.lb.ua/news/2017/07/10/371033_ukraina_initsiyuvala_diskusiyu_pro_plan.html. 5. Sydorenko S. Vid «Sluhy» do «Holosu»: shcho khochut zminyty dlia YeS ta NATO maibutni parlamentski partii. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/07/5/7098124/>. 6. Vinnikov A. Rik trokh yuvileiv Ukrainy ta NATO: vid choho zalezhyt partnerstvo Kyieva ta Aliansu. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/04/11/7095072/>. 7. The Secretary General's Annual Report 2018. P. 76. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20190314_sgar18-en.pdf. 8. The Secretary General's Annual Report 2018. P. 81-82. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20190314_sgar18-en.pdf. 9. Comprehensive Assistance Package for Ukraine – NATO. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf. 10. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i obrony Ukrainy vid 27 sichnia 2016 roku «Pro Stratehiiu kiberbezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy 15 bereznia 2016 roku № 96/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#n2>. 11. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 roku № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

Kresina Iryna. Political and legal aspects of Ukraine's Euro-Atlantic integration

One of the most significant political consequences of proclaiming a course for Euro-Atlantic integration is the rejection of a multi-vector policy that dominated the first years of independence, and the renunciation of non-bloc status.

Despite the end of the Cold War, mutual security and defense, the collective protection of members against potential threats, remains the Alliance's primary task and is the greatest incentive for Ukraine to become a member of the organization, especially in view of acts of aggression by the Russian Federation. However, NATO's activities are not limited to this, leading to profound democratic transformations in aspiring countries. Candidate countries are also expected to demonstrate a commitment to the rule of law and human rights; establish proper democratic civilian control over their armed forces; to promote the development of peaceful and friendly international relations by strengthening their institutions and by promoting stability and prosperity; demonstrate commitment to enhancing stability and prosperity by respecting the principles of economic freedom, social justice and environmental responsibility; bring their legislation as close as possible to Euro-Atlantic standards and principles.

Developing a program of practical measures to combat corruption, strengthen public administration, and build integrity and upbringing of integrity in the defense sector is increasingly seen as one of the main preconditions for the success of partner countries in building effective and transparent defense institutions.

Euro-Atlantic integration in the political and legal dimension requires a clear definition of foreign policy priorities, the introduction of democratic standards not only in the defense sphere (primarily in the form of democratic civilian control), but also in the activities of public authorities in general, and the adaptation of legislation to the standards of Euro-Atlantic structures. All these factors, together with the need to withstand the armed aggression of the Russian Federation, contribute to the consolidation of civil society in Ukraine around the idea of joining NATO and improving its engagement with state structures.

Key words: democracy, civilian control, rule of law, corruption, good governance.